

Trångboddhet i förhållande till barns hälsa, miljö och skolgång

– en intervjustudie

Johnny C. Lorentzen, Marina Jonsson,
Maria Albin, Antonios Georgellis

Centrum för arbets- och miljömedicin
REGION STOCKHOLM

Johnny C. Lorentzen, Marina Jonsson, Maria Albin och Antonios Georgelis

Centrum för arbets- och miljömedicin
Solnavägen 4, 113 65 Stockholm
tel 08–123 400 00
camm@sll.se

Rapporten finns även på vår webbplats camm.sll.se

Rapport 2020:07

ISBN: 978-91-88361-27-1

FOTON

Bilderna i rapporten kommer från en bildbyrå. Personerna på bilderna har inget med innehållet i rapporten att göra.

Framsida: Matton, Maskot, sid 4, 11: Scandinav/Johnér, Sid 7, 8, 12, 14, 19: iStock, Sid 21: Shutterstock.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund och syfte	6
Metod	8
Intervjupersoner.....	8
Yrken.....	9
Områden.....	9
Huvudarbetsgivare.....	9
Intervjufrågor.....	9
Intervju och överföring till text.....	9
Analys av nedskrivna intervjuer.....	9
Resultat	10
Olika förutsättningar.....	10
Att leva i utsatthet.....	14
En påfrestande tillvaro.....	15
Kan leda till riskbeteende.....	15
Kroppslig påverkan.....	16
Kompensatoriska åtgärder.....	16
Slutsatser och diskussion	18
Tack	20
Litteraturreferenser	22
Bilagor	23

Sammanfattning

På 1950-talet rådde en omfattande brist på bostäder av god kvalitet som undanröjdes genom det så kallade miljonprogrammet 1965–1974 – då en miljon bostäder byggdes. Idag rapporteras paradoxalt nog om trångboddhet i just dessa områden. Både nationella och internationella organisationer rapporterar att trångboddhet är kopplat till en rad risker (1,2). Vi uppfattar att det saknas berättelser om hur trångboddhet och boendemiljö ser ut i Sverige och hur eventuella brister kan tänkas påverka barns hälsa och skolgång.

Mot denna bakgrund har vi genomfört en intervju-baserad studie i syfte att åstadkomma en mångfacetterad bild av trångboddhet utifrån hur den uppfattas av 20 personer som i sina olika yrkesroller kommer i kontakt med trångbodda barn och familjer. Intervjupersonernas berättelser är rika och de anser sammanfattningsvis att trångboddheten påverkar barnens hälsa, miljö och skolgång. Även om trångboddhet inte alltid sågs som den enda orsaken till barnens problem så var den en viktig del. Barnen som bor trångbodda har andra förutsättningar än barn som inte bor trångbodda.

Barnens bostadsområden är tätt befolkade. En del familjer bor väldigt trångt med många personer från olika kulturer i samma lägenhet som får dela på gemensamma utrymmen som kök och badrum. Barnens inomhusmiljö ser på många sätt annorlunda ut än för barn som inte bor trångbodda. Den är övermöblerad och svår att hålla ren. Ventilationen är ofta undermålig. Luftventiler täpps ibland för. Detta och ökad vattenanvändning leder till fukt och mögel. Skadedjur är vanligt. Det är trångt och det saknas egen plats att leka på. Då trångboddheten ofta finns i segregerade

områden lever barnen i ett utanförskap, många gånger utanför det vanliga samhället. Det finns inte alltid ekonomiska möjligheter till en aktiv fritid eller att tillfredsställa materiella behov som en plats att sitta och läsa på eller inköp av en dator.

Barnens skolgång påverkas också av att bo trångt. Det kan vara svårt att studera när man inte har någon ostörd plats att vara på. Inläringen kan påverkas och det kan vara svårt att ta in kunskap och koncentrera sig, svårt att komma ihåg samt att hålla den röda tråden. Dålig sömn kan vara en del av detta. Tonåringar verkar vara de som påverkas mest av trångboddheten då behov av eget utrymme kanske är som störst för att utvecklas till en egen individ. Kraven i skolan ökar när barnen blir äldre och då är det svårt för trångbodda barn att hitta en plats där de kan få studero.

Att bo trångt kan också skapa stress, frustrationer och konflikter, men även sömnsvårigheter, samt symptom som magont och huvudvärk, eller att astma förvärras. Skillnader i genus ses också där flickor får ta mer ansvar hemma för syskon och matlagning medan pojkarna är mer utomhus. Det är risk att pojkar hamnar i kriminella sammanhang. Barnens bostadsområden uppfattas inte alltid vara säkra.

Samtidigt rapporteras flera kompensatoriska insatser för att motverka barnens påverkan av trångboddhet, såsom olika aktörer som hjälper till med läxläsning eller t.ex anpassning till att läxläsning skall ske i skolan och inte hemma. Utflykter till andra områden i länet eller kulturella evenemang ordnas. Det arrangeras också gratisaktiviteter för barnen i flera kommuner.

Bakgrund och syfte

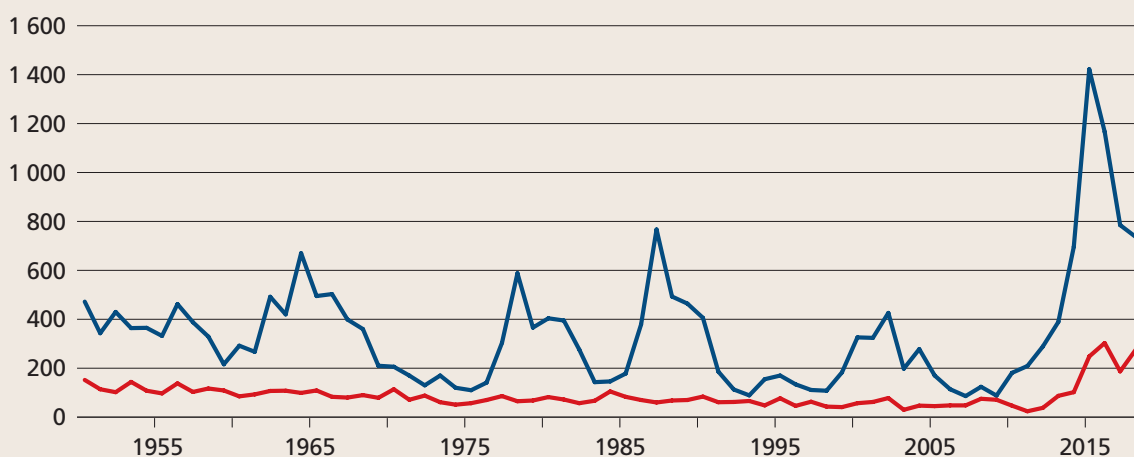
I Sverige betraktas ett bra boende ofta som en självklarhet men historiskt sett är denna tanke relativt ny och grunden kan spåras tillbaka till 1800-talet. Då började många lämna landsbygden och flytta in till städer där nytillkomna ofta möttes av bostadsbrist. Inflyttningen ledde till avsevärd trångboddhet i vissa stadsdelar som också fick andra problem, såsom dålig hygien, smittspridning, brottslighet och osedligt leverne (3). Under 1900-talet fortsatte urbaniseringen samtidigt som statens ambitioner kring boendet växte fram. Detta märks bland annat genom tydligare planering av bostäder och bostadsområden. När folkhemmet började byggas på 1930-talet diskuterades även boendenormer, vilka kan ses som en målsättning för bostadssocial utrymme-standard inom bostadsbyggandet (4) i förhållande till samhällets ekonomi och befolkningens struktur. Under 1940-talet tillkom den första bostadsnormen som stadgar att om bostaden inte ska räknas som trångbodd får det bo maximalt två personer per rum, undantaget kök och badrum. Under 1960-talet steg ambitionen genom en andra norm där även vardagsrum undantogs. Ungefär samtidigt ökade bostadsbyggandet och kulminerade i det så kallade miljonprogrammet, då en miljon bostäder byggdes mellan 1965 och 1974 (5). När välfärdssatsningen avslutades rådde inte längre bostadsbrist och trångboddheten hade fallit kraftigt (6). År 1975 var trångboddheten endast 1 % enligt norm 1 och bara 7 % enligt norm 2. Under denna tid av god tillgång till bostäder diskuterades en ännu generösare utrymme-

standard och vid mitten av 1980-talet tillkom norm 3 där barn skulle ha eget sovrum men sammanboende vuxna fick dela. År 1985 hade trångboddheten sjunkit ytterligare enligt norm 2 men den var samtidigt 15 % enligt norm 3, till största delen beroende på att ensamstående automatiskt räknas som trångbodda om vardagsrum saknas, d.v.s. alla ettor räknas som trångbodda. Därefter var trångboddheten länge relativt oförändrad kring 15 % fram till 2010 (6–8).

Sedan dess tycks trångboddheten ha ökat någon procentenhet (7) och helt klart har antalet tidningsartiklar om trångboddhet ökat markant de senaste åren, vilket inte har skett tidigare under perioden 1950–2018. Samtidigt har antalet artiklar om bostadsbrist också ökat avsevärt (Figur 1).

Enligt Boverket ökar trångboddheten i flerbostadshus i storstäder, men enligt två olika mönster i Stockholm (4). Dels i innerstaden där medianinkomsten är högre än regionens genomsnitt och dels i perifera områden där medianinkomsten är låg och många barn är bosatta. Dessa områden tycks i hög grad sammanfalla med miljonprogramsområden, särskilt de delar som utgörs av gruppbyggda stora flerbostadshus med hyresrätter. Således tycks bostadsområden som en gång medverkade till att undanröja bostadsbrist ha blivit områden där det idag bor många trångbodda barn. Dessutom finns uppgifter om dålig inomhusmiljö i bostäderna (9) som annars var väl planerade med god standard då de byggdes (5). Därmed finns risk för

Figur 1. Antal tidningsartiklar åren 1955–2018 som nämner Trångboddhet (rött) och Bostadsbrist (blått) i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen.

I Sverige prioriteras barns och ungas hälsa av myndigheter och enligt Barnkonventionen som blev svensk lag 1 januari 2020 skall barnets perspektiv beaktas ytterligare.

ohälsa och andra effekter på barn i områden som kan ha många nackdelar utöver att vara trångbodda.

I Sverige prioriteras barns och ungas hälsa av myndigheter och enligt Barnkonventionen som blev svensk lag 1 januari 2020 skall barnets perspektiv beaktas ytterligare (10). Förhållandena under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet. Tidiga åtgärder i både hem och skolmiljön gynnar barns och ungas hälsa och minskar skillnader i uppväxtvillkor (11). Lärande, hälsa och miljö är nära kopplade till varandra därför är uppväxten särskilt viktig för barnens kunskapsutveckling och psykiska välmående. På senare år har den psykiska ohälsan hos barn och unga ökat dramatiskt. Studier tyder på att de yngre barnen mår bättre än tonåringar (12).

Även om de flesta barnfamiljer fått det bättre har inkomstskillnaderna mellan familjer ökat sedan 2000-talets början (13). Ekonomisk utsatthet är vanligare hos barn som lever med en ensamstående eller utrikesfödda föräldrar eller där ingen förälder arbetar (13). Sambandet mellan låg utbildning och ökade risker för fysisk och psykiska ohälsa samt sociala problem är välkänt sedan länge. Låga eller ofullständiga betyg från årskurs 9 ökar risken för framtida psykosociala problem. Ett exempel är att allvarlig kriminalitet är betydligt vanligare hos dem med låga betyg. Barn som växer

upp i familjer med återkommande ekonomiskt bistånd har mycket höga risker för ogynnsam utveckling (14).

Även globalt lyfts trångboddhet fram som en viktig folkhälsofråga (1), men exempelvis Världshälsoorganisationen påtalar att det är svårt att särskilja effekter av trångboddhet från en rad andra faktorer, till exempel socioekonomiska (2). För exempelvis en ökad risk för luftvägsinfektioner betecknas dock evidensen som relativt stark (1). Även i Sverige nämns trångboddhet i olika sammanhang, till exempel hälsa och skola, där resultat presenterade utifrån enkät och registerdata kan vara svårtolkade av olika skäl (se Slutsatser och diskussion).

Mot bakgrund av detta har vi sett det som angeläget att inhämta information från intervjuer med personer som arbetar i miljonprogramsområden och som i sina olika yrkesroller kommer i kontakt med trångbodda barn och deras familjer. Deras sammantagna erfarenheter skulle kunna ge ett brett spektrum av perspektiv och möjligen också peka på nya eller förbisedda omständigheter kring trångboddhet. Studiens primära syfte är att belysa trångbodda barns livssituation genom att ställa frågor om hur trångboddhet påverkar barns hälsa, miljö och skolgång. Vi ville också inhämta information om intervjupersonernas uppfattning om vilka åtgärder som sätts in för att kompensera trångboddhetens negativa effekter för barnen.

Metod

Referenslitteratur insamlades, liksom tidningsartiklar om trångboddhet från 1800-talets slut och framåt i Kungliga Bibliotekets digitala arkiv. Antalet artiklar som nämner trångboddhet sammanställdes som en indikation på ämnets aktualitet (Figur 1). Dessutom utfördes orienterande samtal med tre personer vid Transkulturellt Centrum (TKC), inom Region Stockholm som bedömdes kunna ha erfarenhet av betydelse för studiens genomförande.

Studien utfördes med kvalitativ metodik för intervjuer enligt Kirsti Malterud's systematisk textkondensering (15, 16). För metodelarna som beskrivs härunder använder Malterud följande facktermer (inom parantes): Intervjupersoner (Urval); Intervjufrågor (Intervjuguide); Intervju och överföring till text (genomförande/datainsamling); analys av nedskrivna intervjuer (Databearbetning och analys).

Intervjupersoner

Först identifierades yrkeskategorier som bedömdes komma i direkt kontakt med trångbodda barn och familjer. Sedan identifierades flera personer inom respektive kategori som bedömdes ha stor erfarenhet av trångboddhet i förhållande till barns hälsa, miljö och skolgång. Därefter utvaldes minst en person inom varje yrkeskategori. De tillfrågades om att medverka och fick vid positivt svar ett kortfattat brev per e-mejl som beskrev studiens syfte och metod: "Trångboddhetens effekter på barns hälsa och miljö – välkommen att delta i en intervju om trångboddhet" (Bilaga 1). Där framgick att frågor skulle ställas om hälsa, miljö och skolgång och att författarnas ingång var att trångboddhet påverkar. Nästan alla tillfrågade svarade ja, en del lämnade frågan vidare till en personlig kontakt som ansågs mer lämplig.

Intervjupersonerna i denna rapport är yrkesverksamma i bland annat Rinkeby, Husby, Kista, Tensta, Hjulsta, Haninge, Hallunda, Jordbro, Fittja, Alby, Bro, Österåker och Södertälje.

Vid intervjuernas genomförande framkom ytterligare förslag på intervjupersoner och yrkeskategorier, varav en del inkluderades. Under hela processen var målsättningen att intervjupersonernas arbetsplatser skulle vara geografiskt spridda i miljonprogramsområden inom Stockholms län. Totalt valdes 20 personer ut för intervju, härunder anges en del av deras samlade yrkeserfarenheter, geografiska verksamhetsområden och huvudarbetsgivare (se även Bilaga 2).

Yrken

Medicinska funktioner inom till exempel BVC, vårdcentraler och skolor: barnläkare, distriktsköterska, sjuksköterska, skolsköterska, barnsjuksköterska.

Pedagogiska funktioner inom förskola och skola: förskollärare, lågstadielärare, mellanstadielärare, högstadielärare, gymnasielärare, studie- och yrkesvägledare, biträdande rektor.

Sociala och ordningsfunktioner: socialsekreterare, civilutredare och polis.

Bostadsmiljörelaterade funktioner inom till exempel privata företag och kommunala miljö och hälsoskyddskontor: miljöinspektör, besiktningsman och skadedjurs-sanerare.

Områden

Rinkeby, Husby, Kista, Tensta, Hjulsta, Haninge, Hallunda, Jordbro, Fittja, Alby, Bro, Österåker och Södertälje.

Huvudarbetsgivare

Stat, Region Stockholm, kommuner och privata företag (fastighetsförvaltning och sanering).

Intervjufrågor

En intervjuguide utformades med semistrukturella frågor (Bilaga 3, förförståelse anges inom paranteser) inom områdena barns hälsa, inomhusmiljö och skolprestationer. Frågornas utformning gav utrymme för intervjupersonerna att utveckla sina svar och berätta om sin upplevelse om barnens påverkan av trångboddhet. Under intervju nummer 3 framkom att genus kunde vara ett viktigt perspektiv i vissa sammanhang. Därefter kompletterades intervjuguiden med frågan om det finns någon skillnad mellan flickor och pojkar.

Intervju och överföring till text

Först valde intervjupersonen tid och plats för intervjun som beräknades ta ungefär en timme. Därefter genomfördes en semistrukturerad intervju dagtid i en avskild lokal på den egna arbetsplatsen, eller hos huvudarbetsgivaren. Intervjuerna genomfördes mellan datumen 2018-09-11 och 2019-04-03. Intervjuerna genomfördes av två intervjuare Marina Jonsson (MJ) och Johnny C. Lorentzen (JL). MJ som är barnspecialistsjuksköterska och forskare inom kvalitativ metod hade huvudansvaret för intervjuerna. JL, som är expert och forskare inom inomhusmiljö, ställde tillägsfrågor i enlighet med intervjuguiden som utformades av MJ och JL.

Samtalen spelades in digitalt och längden på de 20 intervjuerna varierade mellan 39 och 87 minuter, med en medellängd på 59 minuter. Till sist överfördes alla intervjuer från tal till text (transkriberades) av JL, mellan datumen 2018-10-18 och 2019-04-08. Vid transkriberingen nedtecknades allt som sades ordagrant och vissa uttrycksätt noterades, till exempel skrott och tankepauser.

Analys av nedskrivna intervjuer

Analysen genomfördes av MJ och JL. Den utfördes i fem steg i enlighet med Malterud (15, 16), en kvalitativ metod för systematisk textkondensering:

- Steg 1. Genomläsning av all transkriberad text för att få en bild av materialet och bildandet av preliminära teman.
- Steg 2. Alla meningsbärande enheter kodades efter studiens syfte och teman.
- Steg 3. Koderna sammanfattades till kodgrupper.
- Steg 4. Kodgrupperna indelades i mindre subgrupper.
- Steg 5. Slutlig analys där essensen i de kondenserade kodgrupperna skapades och bildade kategorier och subkategorier som blir rubriker respektive under-rubriker i resultatdelen.

Resultat

Nästan alla intervjupersonerna menar att trångboddhet påverkar barnens hälsa, skolgång och miljö. Det som också tydligt framkom var att de inte såg trångboddheten som den enda orsaken till brister i barnens hälsa och skolprestationer. Situationen för de barn som är trångbodda är ofta komplex. Andra faktorer som kan påverka barnen är att området är segregerat, kulturella skillnader, ekonomiska begränsningar, traumatiska upplevelser från hemlandet etc. Hänsyn till detta bör tas i de resultat vi redovisar.

Vi presenterar här sammanfattade utsagor från intervjupersonerna (yrkespersoner som alla träffar trångbodda barn) i enlighet med den kvalitativa metod vi använt. Slutligen redovisar vi intervjupersonernas upplevelser av vilka kompensatoriska åtgärder som utförs för att minska de negativa konsekvenserna av trångboddheten för barnen.

Resultatet presenteras utifrån fem kategorier med respektive subkategorier: Olika förutsättningar, Att leva i utsatthet, En påfrestande tillvaro, Kan leda till riskbeteende, Kroppslig påverkan, se tabell 1.

Efter varje citat har vi nämnt den yrkesfunktion som personen tillhör (se metod).

Olika förutsättningar

Intervjupersonerna upplevde att barn som bor trångbodda inte har samma förutsättningar jämfört med barn som inte bor trångbodda. De Olika förutsättningarna presenteras utifrån subkategorierna Inomhusmiljöns olikheter, Bristande möjligheter till lärande, Leva i ett utanförskap, Vårdnadshavarens resurser och Skillnader i genus.

Nedan följer ett citat från en intervjuperson om hur trångboddheten påverkar barnens hela situation och visar att barn som bor trångbodda har olika förutsättningar än andra barn.

”... men ja många av våra ungdomar rör sig ju ute och hamnar i kretsar som kanske inte är optimala och samtidigt så har du inte samma förutsättningar liksom som andra barn i andra stadsdelar på grund av att, föräldrarna har liksom dålig ekonomi, alltså det ena ger det andra det blir som ett pussel som läggs eller som dominobrickor som faller att, jamen mamma och pappa har inte svenska språket, dom är inte integrerade, dom har kanske inte fasta anställningar, tillsvidare anställningar, dom är beroende av ekonomiskt bistånd eller, ja man har liksom inte ett egen hyresrättskontrakt, och det bygger på så är det kanske trångt, och så ger det effekter och så blir det effekter av det att man inte klarar sig bra i skolan, jamen då är man inte bra på det, vad ska jag vara bra på då, jamen alltså det ena ger det andra, jag tror det är jätteviktigt att man har en bra boende-situation”.

Personal inom social-/ordningsfunktion

Inomhusmiljöns olikheter

I ett trångbott hem är inomhusmiljön på många sätt annorlunda än för barn som inte bor trångbodda. Många familjer som är trångbodda hyr i andra eller tredje hand och i vissa fall betalades en ockerhyra. Det kan ofta vara många personer som bor på samma utrymme, inte bara familjen med släkt utan även andra familjer som inte känner varandra. Det kan vara familjer från olika kulturer som bor i samma lägenhet. Ibland kan upp till 10–15 personer bo i en 3-rumslägenhet. Familjerna bor då cirka 4–5 personer i varsitt rum och delar på andra utrymmen som badrum och kök. Det kan också vara fullt med madrasser utspridda i lägenheten så det knappt finns någon plats att röra sig. Då många

Tabell 1: Kategorier och subkategorier

Kategorier	Olika förutsättningar	Att leva i utsatthet	En påfrestande tillvaro	Kan leda till riskbeteende	Kroppslig påverkan
Subkategorier	<ul style="list-style-type: none"> • Inomhusmiljöns olikheter • Bristande möjligheter till lärande • Leva i ett utanförskap • Vårdnadshavarens resurser • Skillnader i genus 	<ul style="list-style-type: none"> • Otrygghet • Instängdhet • Skam 	<ul style="list-style-type: none"> • Stress och frustationer • Konflikter 	<ul style="list-style-type: none"> • Risk att hamna i fel sällskap • Risk för kriminalitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Psykisk och fysisk påverkan

personer delar på lägenheten kan det innebära att någon ligger och sover på dagen på en madrass mitt på golvet som till exempel har arbetat skift. Det kan också ibland vara svårt att hålla rent i bostaden då så många bor där och golvet är belamrat av många saker.

”Det är fullt, det är övermöblerat, det är mycket sängar och madrasser, ofta är det inte sängar med ben, utan det är madrasser, som man kan ställa undan så att dom får plats på dagarna”.

Personal inom bostadsmiljö

Flera av intervjupersonerna rapporterar att ventilationen kan vara undermålig och att tilluftsventiler ibland täpps till p.g.a. att familjen är rädd för drag och kyla. De flesta av de trångbodda bostäderna är från miljonprogrammets tid och är inte planerade för det slitage som blir när många personer bor på samma yta. När familjerna lagar mat kan många olika dofter komma fram i lägenheten och det kan bli en besvärande matos i luften. Det kan också vara mycket fukt i lägenheten orsakad av tvätt och av att många duschar. Intervju-

personerna upplever att en del bostäder har problem med mögel och att många har problem med vägglöss. Flera upplever att bostadsbolagen har dålig koll på bostäderna, vilka som bor där och bostädernas sanitet och slitage.

”... badrummen är inte byggda för att duscha varje dag utan när man byggde miljonprojektet då badade man på lördagar om jag ska uttrycka mig så, och här får vi ju då problem med mögel ...”

Personal inom bostadsmiljö

Att bo så trångt innebär för barnen att det inte finns någon möjlighet att bjuda hem kompisar men också att barnen måste vara mycket tysta för att inte störa. Intervjupersonerna rapporterar att föräldrar berättat att det också kan vara svårt att säga till andra personer som bor i lägenheten som inte tillhör familjen att de inte skall röka när barnet är sjukt. I lägenheten kan också finnas tunga mattor som är svårstädade och som påverkar barnets hälsa men det kan även här upplevas svårt att säga något om detta.

Det kan vara svårt att både sova, leka och läsa läxor om man inte har eget utrymme.

Att bo trångt innebär att barnen inte har möjlighet till eget utrymme. De små barnen har ingenstans att leka, heller ingen plats för egna leksaker. De större barnen har likaså inget utrymme om de vill spela dator, läsa en bok eller läsa läxor. Det är också svårt att sova när man inte har detta utrymme, det blir varmt och trångt.

Bristande möjligheter till lärande

För skolbarnen rapporteras det vara svårt att få lugn och ro och läsa läxor hemma. Ibland kan småsyskon eller andra personer som bor i lägenheten störa.

För vissa av skolbarnen som bor trångt kan det vara svårt att ta in kunskap och koncentrera sig, svårt att komma ihåg saker samt svårt att hålla en röd tråd. Att ha en dålig sömn bidrar till detta. Det är många barn som också får flytta ofta och byta bostad vilket kan leda till ett sämre lärande på grund av att man som barn inte kan få ro någonstans.

”Ja, sen så jag kan inte säga till 100 % att det skulle bero på trångboddheten ... jag tror definitivt att det kan vara en bidragande faktor, till att man nästan aldrig får liksom vara ifred så, och har man inte den förmågan att leta rätt på den egna stilla stunden, då har man ju nånting som pockar på en hela tiden, och då skapar det en oro i kroppen, man har svårt att fokusera, svårt att ta in längre instruktioner, genomgångar, svårt att greppa längre texter, alltså för att det liksom”.

Personal inom pedagogik

Vissa barn har också föräldrar som inte kan det svenska språket vilket kan leda till att barnen inte får den hjälp de behöver med läxor och annat skolarbete i hemmet. Att barnet inte behärskar det svenska språket fullt ut kan också leda till att lärandesituationen i skolan påverkas.

”Man kanske inte har föräldrar som kan hjälpa en, det är oftast det också, och att det inte finns liksom lugn och ro, och att föräldrarna inte har förmåga att hjälpa för man själv kanske inte har språket”.

Personal inom social-/ordningsfunktion

Leva i ett utanförskap

Då trångboddheten främst finns i de segregerade områdena upplever flera av intervjupersoner att dessa familjer lever som i ett sidosamhälle, utanför det vanliga samhället. Barnen har inte så mycket vetskap om det övriga samhället förutom där man bor. De åker inte ofta till andra delar av Stockholm.

"Barnen har väldigt lite kännedom om hur det ser ut i samhället för övrigt, hur "svenskar" är och lever ... barnen har blivit mer isolerade här ute, så dom kan ha mycket fantasier om hur svenskar är, för dom träffar ju aldrig svenskar, hur svenskar bor, för dom vet inte hur svenskar bor".

Personal inom pedagogik

Detta kan också ibland upplevas som en trygghet att både barn och föräldrar har ungefär samma förutsättningar och man har sina kontakter med egna landsmän, man talar det språk som man gjorde i hemlandet. Det finns butiker som säljer den mat som man är van vid hemifrån.

Vårdnadshavarens resurser

I trångbodda områden är många familjer fattiga och uppfattas inte ha råd att ge barnen det de skulle behöva materiellt sett, varken en plats att sitta på för att studera eller de digitala verktyg som behövs i skolan, till exempel inköp av dator. Föräldrarna har ofta inte råd att sätta barnen i sport- och andra fritidsaktiviteter.

"Trångboddheten är också en effekt ... av att man inte har resurser ekonomiskt, och då blir man ju påverkad".

Personal inom medicin

Även om alla intervjupersoner är överens om att trångboddheten påverkar barnen så lyfter man också betydelsen av vårdnadshavarens resurser. Familjerna utsätts för stora påfrestningar, men om familjen är funktionell så kan man ändå få barnen att fungera och må bra. Men de uttrycker också att i dessa trångbodda områden lever många familjer med ohälsa vilket i sin tur kan leda till att familjer fungerar dysfunktionellt.

"Så här om en familj är funktionell, och man har det bra så är ju inte trångboddheten ett problem, för då hittar man ju lösningar, problemet är väl att väldigt många, åtminstone i vårt upptagningsområde, det är inte så funktionella familjer, utan det är ett väldigt utsatt område".

Personal inom pedagogik

Ibland kan många släktingar till familjen också bo i samma lägenhet. Det är trångt men det finns också många vuxna som kan hjälpa till kring barnet, vara en extra famn och ge råd och stöd till föräldrarna så att föräldrarna kan känna sig trygga i sin föräldraroll.

Barnen som bor i trångboddhet får ofta tidigt ta ansvar för sin familj. De är solidariska med sin familj de ser att föräldrarna har det svårt både psykiskt, fysiskt och socialt. Barnen lär sig ofta språket först och får sedan tolka åt föräldrarna. Många gånger måste föräldrarna arbeta hårt för att kunna betala hyran och barnen kan ibland lämnas ensamma hemma vid tidig ålder och bli uppmanade att gå själva till besök på till exempel vårdcentralen. Ibland får unga flickor ta med sina småsyskon till läkarkontroller.

"Barn har ju generellt en väldigt solidaritet med sina föräldrar, men barn här kanske har det ännu mer, för dom har sett att föräldrarna har det svårt, och att föräldrarna ibland, man räknar inte riktigt med föräldrarna i det här samhället, det är ju oftast så att barn lär sig språket först, att man vänder sig till barnen och sen får dom tolka åt föräldrarna, det är egentligen helt galet".

Personal inom pedagogik

Skillnader i genus

Intervjupersonerna upplever att det är en skillnad i genus också, mellan pojkar och flickor. Flickorna får ofta vara hemma efter skolan, ta hand om småsyskon, hjälpa till att laga mat och baka. Pojkarna har en större frihet, de kan vara ute väldigt sent om de vill (se även nedan under Riskbeteende). Flera av intervjupersonerna upplever att flickorna i dessa områden har bättre betyg än pojkarna.

"Jamen många flickor här hjälper ju till väldigt mycket hemma och det är nånting som vi kanske inte alltid känner till, men skolan blir deras frizon på nåt sätt, så det är både en effekt av trångboddheten men också av ett kulturellt sätt att tänka, att man åker hem och så hjälper man sin mamma, i synnerhet om man har många småsyskon, och det faller ju på flickorna, där har du ju en annan sak, att pojkarna har mer friheten däri".

Personal inom social-/ordningsfunktion

Att leva i utsatthet

Barnen som bor trångbodda lever i utsatthet, här beskrivet med subkategorierna Otrygghet, Instängdhet och Skam.

Otrygghet

Att bo trångt beskrivs innebära också en otrygghet för barnen och hela familjen. Man bor ibland många personer från olika kulturer och religioner i samma lägenhet. Ibland kan en lägenhet delas mellan missbrukare och en barnfamilj, eller med ensamstående mödrar. Man skall sedan dela på gemensamma utrymmen, dusch, toa och kök. Det finns en otrygghet och rädsla hos föräldrarna att något skall hända barnen. Deras rädsla leder till att barnen blir otrygga och rädda.

Intervjupersonerna upplever att tonårsflickor är mest utsatta när vuxna män och tonårspojkar som inte hör till familjen bor i samma lägenhet. Det uttrycks inte att något hänt men tonårstjejerna upplever en otrygghet och ett obehag att något kan hända och det leder ibland till att flickorna nästan inte vågar visa sig, utan istället gör sig osynliga. Intervjupersonerna upplever också att flickorna uttrycker en utsatthet och otrygghet i att vara flicka, att man har ett mindre värde, att dessutom ha andra kläder som själ förstärker denna utsatthet. Det upplevs att de trångbodda tjejerna också är rädda för att röra sig utomhus eftersom områdena inte känns trygga.

”Att man har blandat barnfamilj, tillsammans med missbrukare, alkohol eller droger, att man har väldigt svårt att sköta sin hygien, för att det är som många som ska dela på dusch, att man har duschscheman, man har svårt att få tvätttider, att man kanske inte vågar gå ut i köket, man kanske har svårt att sova”.

Personal inom pedagogik

Instängdhet

Att vara utsatt rapporteras också kunna innebära att som förälder bli nästan instängd i sitt hem, man vågar inte lämna sitt rum för att man är rädd för andra som bor i lägenheten men det finns också ibland i sig en rädsla för att gå ut. Detta drabbar barnen som blir väldigt instängda. Barnen har inte möjlighet att leka som de vill, de får inte springa och leka utomhus.

”Man gömde sig inne i den här villan, dom liksom stängde in sig, så att det var ingen fri lek för barnen på något sätt utan dom satt helt tysta i soffan när vi var där, fastklamrade på mamma och när vi försökte prata med mamman så var hon extremt fåordig och vill inte svara på några frågor, vi hade ju fastighetsägaren med oss så, men just det där att dom blir så instängda när dom är, att man är rädd att man ska hitta en när man lever lite gömt, att barnen blir väldigt väldigt instängda”.

Personal inom social-/ordningsfunktion

Skam

Det rapporteras också finnas en skam över att inte kunna bjuda hem sina kompisar efter skolan, de upplever att barnen skäms och inte vill visa sitt trångbodda hem.

"... för det finns ingen plats, då kanske undviker man att umgås med kompisarna för att alla andra har ett hem man kan gå dit och sådär, men du kan aldrig bjuda kompisarna hem, så det har ju verkligen en jättstor betydelse det här med trångboddheten för barn och ungdomar".

Personal inom medicin

En påfrestande tillvaro

Barnens påfrestande tillvaro uttrycks i subkategorierna Stress och frustrationer samt Konflikter.

Stress och frustrationer

Att bo trångt rapporteras skapa stress, frustrationer och konflikter hos både föräldrar och barn. Föräldrarnas stress över boendesituationen och ekonomin kan många gånger överföras till barnen. Barnen kan få ångest-attacker och deras somatiska sjukdomar kan också försämrats p.g.a. stresspåslag. Barnens stress påverkas också av att bo tillsammans med människor man inte känner. Det upplevs också att barnen kan känna en stress i att inte kunna prestera inför skolarbetet orsakat av att de inte har någonstans att sitta och plugga. Att behöva ta ansvar för sina föräldrar skapar också stress.

"Man hämtar småsyskon på förskolan eller yngre årskurser, man tar hem och väntar på att mamma eller pappa eller nån vuxen ska komma hem och liksom ta över, och då får man liksom inte ro och fokus, att koncentrera sig i skolarbetet i alla fall, och också att man blir, kan bli upplever jag, lite kanske rörigare, stökigare nu vill jag inte säga så om elever, men det blir en oro i kroppen, som ..."

Personal inom pedagogik

Konflikter

Konflikter uppkommer lätt när människor är trångbodda enligt intervjupersonerna. Olika familjer från olika kulturer och religioner bor i samma lägenhet och ska samsas i gemensamma utrymmen, kök, badrum osv. När barnen inte har något eget utrymme och inte ha någonstans att ta vägen skapas lätt förutsättningar för konflikter bland annat mellan syskonen, vilket också leder till stresspåslag hos barnen.

Det upplevs också att det på skolgårdarna ofta är konflikter och att det till viss del kan bero på en överförd effekt från trångboddhet. Barnen har ingenstans att ta vägen när de kommer hem, har ingen egen sfär, de känner sig övervakade då och därför har närmre till konflikter enligt intervjupersonerna.

"Det är trångt och det blir varmt och det blir lätt konflikter och, barnen vaknar och gråter och, föräldrarna har många gånger en hel del trauman med sig".

Personal inom medicin

Kan leda till riskbeteende

Det finns risker att barn som är trångbodda utvecklar ett riskbeteende här uttryckt i subkategorierna Risk att hamna i fel sällskap samt Risk för kriminalitet.

Risk att hamna i fel sällskap

Att bo trångt upplevs av intervjupersonerna kunna leda till ett riskbeteende hos barnen. Barnen får inte plats hemma. De har inget eget utrymme, de kan inte ta hem sina kompisar. Dessa ungdomar som oftast är pojkar går då ut och det är lätt att de hamnar i fel sällskap och träffas då ofta utomhus i närområdet i skolan, på fritidsgården eller i centrum.

"... där ungdomarna hänger, och den är ju strategiskt viktig för att, man måste gå via det här området, när man går till och från fritidsgården, och vi vet ju att det är det där rekryteringen sker ..."

Personal inom social-/ordningsfunktion

Risk för kriminalitet

Intervjupersonerna beskriver att när ungdomarna hamnar i fel sällskap finns risk att de blir uppfångade av kriminella gäng och kan då bli rekryterade för att utföra brottsliga handlingar. Det kan börja med försäljning av cigaretter, andra droger och små inbrott som sedan kan leda vidare till tyngre kriminalitet.

"... och just därför att dom här brotten löses inte, och dom här kriminella gängen har ett starkt grepp om dom här områdena, jag tror att det är nästan det värsta just nu i alla fall".

Personal inom pedagogik

Kroppslig påverkan

Intervjupersonerna var i stort sett eniga om att trångboddheten påverkar kroppen, här uttryckt med subkategorin Psykisk och fysisk påverkan.

Psykisk och fysisk påverkan

Barnen har svårare att koncentrera sig och är ofta lite mer högljudda och stökiga än andra barn enligt intervjupersonerna. Trångboddheten leder också ofta till att barnen inte har möjlighet att utveckla sina egna tankar och sin identitet eftersom de blir störda hela tiden. Det kan ibland vara svårt för barnen att utvecklas till en egen individ om man lever in på sin familj hela tiden. Barnen har inte möjlighet att reflektera över saker och situationer som hänt under dagen. Detta kan vara speciellt viktigt i tonårstiden, då det är viktigt att få eget utrymme, utveckla det egna jaget och möjlighet till frigörelse från sina föräldrar.

”... möjligheterna att reflektera, att få vara ifred, att få va lite själv, och det kanske är lite svårare att utveckla ett eget jag mera, då när man är trångbodd.”

Personal inom pedagogik

”... men jag tror att när du blir äldre, när du blir tonåring, så är du i behov av din egna sfär det är en del också av att frigöra sig från sin förälder tänker jag.”

Personal inom pedagogik

Barnen har också svårt att sova då det alltid är ljud i lägenheten men sömnen påverkas också utifrån andra stresspåslag. Vissa barn kan ha traumatiska upplevelser från sitt hemland eller från resan till Sverige. Det upplevs att barnen har en ständig oro i kroppen som kan visa sig i olika uttryck. Det kan leda till ångest, depression men även psykosomatiska symtom som huvudvärk och ont i magen. Intervjupersonerna upplever att flickorna ibland blir nedstämda av att inte få gå ut.

”... dels det där kulturellt dom kan inte gå ut med sina kompisar, sen sitter du hemma i ett hem där du har inget utrymme heller för att göra vad du vill, och då blir dom verkligen nedstämda ...”

Personal inom medicin

Flera av intervjupersonerna upplever att skolbarnen kan ha svårt att ha en god hygien, vilket kan bero på att man inte har tillgång till badrummet i den utsträckning som skulle behövas. Barnen har lättare att drabbas av vägglöss som är vanligt i de trångbodda områdena.

När man bor så tätt med andra människor är det också lätt att återkommande förkylningar drabbar barnen. De barn som har astma kan försämras av den miljö de bor i. Astman kan också vara mer svårbehandlad rapporteras av flera intervjupersoner.

”... speciellt på vintrarna, förkylning efter förkylning, infektion efter infektion, för att dörren är stängd, du sitter i ett rum med 12 kvadrat med 4–5 andra personer hela tiden”.

Personal inom medicin

Kompensatoriska åtgärder

Intervjupersonerna belyser en rad kompensatoriska insatser som kan hjälpa barn som bor trångbodda.

Det upplevs av de intervjupersoner som arbetar inom skolan att man har en rad kompensatoriska insatser för att hjälpa de trångbodda barnen. Flera skolor erbjuder läxhjälp de flesta dagar i veckan. Läxhjälp kan också finnas på biblioteken eller hos organisationer som till exempel Röda Korset. Några skolor försöker också arbeta kompensatorisk genom att anpassa skolan till elever som är trångbodda och minska läxorna. Personalen försöker istället ge mer stöd i skolan, man kan till exempel tillsammans träna inför prov.

”Utifrån att vi har elever med den bakgrund som vi har, så försöker vi nog att anpassa skolan mer att jobba kompensatoriskt istället för att eleven ska anpassa sig efter skolan, vi har elever som inte har möjlighet till läxhjälp eller stöttning, så det innebär ju också att vi behöver ju säkerställa att man gör mer på skolan, funderar mycket över hur, vilken typ av examinationer gör man, har man prov, är det så att man kanske pluggar tillsammans inför prov på annat sätt, i alla årskurser så har vi inbyggt i schemat fördjupningstid, stöttningstid fördjupningstid”.

Personal inom pedagogik

Skolorna i dessa områden arbetar också mycket med att uppfylla kunskapsmålen så fler barn blir godkända. Vissa kommuner fokuserar på barnens hälsa och försöker se till att alla barn blir sedda. Då många barn och ungdomar som bor i dessa områden tillbringar all sin tid där, har skolorna ordnat med olika aktiviteter utanför bostadsområdet. De åker till exempel till Stockholms innerstad för att gå på teater eller andra kulturella aktiviteter. Personalen kan också ordna med övernattnings på andra orter i Sverige.

"... övernattningar till exempel, väldigt enkla övernattningar, men det här man åker kanske till en stugby och övernattar, man får se lite annat av Sverige".

Personal inom pedagogik

För att barnen skulle vara mer koncentrerade på förmiddagen erbjöd en del skolor gratis frukost då vissa av barnen inte ätit någon frukost hemma.

"Vi var en av dom första skolorna i hela Stockholm som bjöd in på gratis frukost".

Personal inom medicin

Flera kommuner ordnar med gratisaktiviteter för barnen, där barnen kan prova på. För de små barnen finns också aktiviteter på till exempel öppna förskolan där mammor och ibland också pappor kan komma och bryta sin isolering, där då barnen kan leka.

... det vill säga aktiviteter som finns i vår kommun för barn, det finns gratis, nu till exempel en hel veckas danskollo där dom bjuder på lunch, barn mellan tio till 14 musikgrupper kultur och fritid jobbar ju jättemycket det är öppet på helger för att gå iväg och måla, det finns mycket kostnadsfritt sen fritidsmässan en gång per år då dom får komma och titta och prova på gratis och så".

Personal inom medicin

För att gagna fysisk aktivitet för skolbarnen kan man skriva recept med FAR (Fysisk aktivitet på recept) vilket ger rabatter på vissa idrottsanläggningar. Det kan också vara så att kommuner ger reducerat eller erbjuder gratisaktiviteter i till exempel simhallen.

"Man har en dag på kommunala simhallar, för barn, gratis med olika aktiviteter, både simma och olika aktiviteter som barn och ungdomar kan gå dit utan kostnad, så det kan vara också en räddning".

Personal inom medicin

Det berättas också att i vissa av de trångbodda områdena har man arbetat med utomhusmiljön. Det blir då mer inbjudande för barnen att gå ut och leka.

"... man har renoverat inte bara i lägenheterna utan fasaderna, parkerna och miljön, det är väldigt tilltalande och jag känner många där som trivs som mår bättre av att gå hem och sånt, liksom är stolta över sitt område".

Personal inom medicin

Några av intervjupersonerna upplever att det finns en trygghet för familjerna att bo i dessa trångbodda områden. Man har släktingar här och man känner sig trygg här och de kan hjälpa varandra med olika sysslor. Även om det upplyses om möjligheter att flytta till annan ort i Sverige och få en större bostad så väljer många att bo kvar.

"... med många familjer, dom vill bo där, och det är väldigt svårt att hitta man kan säga där precis, kanske kan ni flytta till ett annat område som att det blir lättare så då är det kanske lättare för dom men där är problemet dom vill bo på samma det finns kompisar eller ..."

Personal inom medicin

Slutsatser och diskussion

Trångboddhet påverkar barns hälsa och skolprestationer negativt.

Studiens huvudsakliga slutsats är att intervjupersonerna upplever att trångboddhet påverkar barns inomhusmiljö, hälsa och skolgång. Samtidigt framkommer att denna påverkan är komplex då den sammanfaller med andra faktorer som påverkar barnen och som inte lätt kan särskiljas från trångboddhet, exempelvis ekonomisk och kulturell segregation.

En viktig omständighet som framkommer är att många bostäder tycks vara trångbodda i de områden där intervjupersonerna verkar. Dessutom verkar graden av trångboddhet vara extrem i vissa fall. Det är inte bara någon enstaka person för mycket i en bostad för att den ska räknas som trångbodd utan många fler. Svenska boendenormer framstår i sammanhanget som irrelevanta eftersom de inte fångar upp graden av trångboddhet i bostäder och därför riskerar att missa grupper som lever riktigt trångt. Därför är det rimligen svårt att kvantifiera trångboddhetens effekter utifrån normerna.

I vår studie ser vi att barn som bor trångbodda har olika förutsättningar än andra barn, en omständighet som verkar gälla det mesta i de trångbodda barnens liv.

Då trångboddheten ofta finns i segregerade områden lever barnen i ett utanförskap, många gånger utanför det vanliga samhället.

Inomhusmiljön ser annorlunda ut, med många boende i samma lägenhet, mycket möbler, många madrasser på golvet, dålig ventilation, skadedjur etc.

Det finns inte alltid ekonomiska möjligheter till en aktiv fritid eller att tillgodose materiella behov som plats att sitta och läsa eller inköp av dator. Att studera blir svårt när det inte finns någon egen plats att vara på.

Tonåringar verkar påverkas mest då behovet av eget utrymme kanske är störst för den egna utvecklingen samt att prestationskraven i skolan ökar.

För vissa av skolbarnen som bor trångt kan det vara svårt att ta in kunskap och koncentrera sig, svårt att komma ihåg saker samt svårt att hålla en röd tråd. Att bo trångt kan också skapa stress, frustrationer och konflikter, men även svårigheter att sova och fysiska symptom som att till exempel en sjukdom som astma kan förvärras. Skillnader beroende på genus ses också där flickor får ta mer ansvar hemma för syskon och matlagning och pojkarna är mer utomhus. Det är en uppenbar risk att pojkar hamnar i kriminella sammanhang.

Resultatet visar att behov finns att förbättra både inomhusmiljön, hälsan och förutsättningar för studiero och inläring för barn som bor trångbodda.

I Barnkonventionen som blev lag 2020 betonas tre perspektiv för en gynnsam utveckling för barn; barnperspektivet, barnens perspektiv samt barnrättsperspektivet. Gällande åtgärder för att minska effekter av barnens trångboddhet bör alla som arbetar med barn ha barnperspektivet men de behöver också lyssna på vad barnen själva anser och att ha ett barnrättsperspektiv för att säkerställa barnets rättigheter. I detta projekt har vi haft barnperspektivet i och med att vi har intervjuat yrkespersoner som alla möter barn som bor trångbodda med fokus på hur de upplever att barnen påverkas.

Barnperspektiv: Innebär att de vuxna sätter sig in i barnets situation för att kunna ta tillvara barnet intressen, behov och kunna agera för barnets bästa.

Barnets perspektiv: Avser barnets egen berättelse, upplevelse och tolkning. Det är när barnet får ge sina perspektiv som en verksamhet kan säga sig ha levt upp till barnets rätt att komma till tals.

Barnrättsperspektivet: Innebär att både den enskilda medarbetaren och hela verksamheten arbetar rättighetsbaserat och har strategier för att genomföra FN:s barnkonvention om barnets rättigheter i de beslut som skall tas.

Flera skolor har läsläsning och ger breddat stöd under skoltid. Skolor erbjuder också kulturella aktiviteter utanför bostadsorten.

De flesta verksamheter som barn och unga kommer i kontakt med finns i landets kommuner och regioner. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) arbetar aktivt för att stödja arbetet med att stärka barnens rättigheter. Regionerna ska samverka med skolan och elevhälsan för möjliggörande av förebyggande och främjande insatser samt vilka åtgärder som behövs. Här behövs både kort- och långsiktiga insatser för att de trångbodda barnen skall få en gynnsam utveckling både gällande den psykiska och fysiska hälsan men också gällande studier och skolprestationer. Den senaste PISA undersökningen (Programme for International Student Assessment) som undersöker 15 åringars kunskaper inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap visade att skolbarn nu i Sverige presterar bättre, vilket självklart är glädjande (17). Men PISA resultatet visar också att skolor med många elever från socioekonomiskt svaga familjer riskerar att få sämre undervisning med färre behöriga lärare. Man ser också i undersökningen att skillnader inte har minskat. Elevernas enkätsvar i PISA från dessa områden visar dessutom stökigt klassrumsklimat, skolk och sen ankomst. Det var också många av de asylsökande 15 åringarna som inte deltog i PISA undersökningen trots att de är en del av skolan. Ytterligare satsningar vad gäller kompensatoriska åtgärder verkar

alltså behövas, trots att sådana sedan länge riktas till de aktuella bostadsområdena som har många olika benämningar, till exempel urbana utvecklingsområden (18), utanförskapsområden (19), socialt utsatta områden i urban miljö (20) och utsatta områden (21).

Generaldirektören för Skolverket har uttalats sig om vikten av att satsa på skolor i utanförskapsområden och samlas kring de resurssvaga eleverna (22). Det är precis här de trångbodda barnen som vår studie handlar om bor och går i skolan. I vårt resultat framkom också att skolorna arbetar med kompensatoriska åtgärder för att underlätta situationen för barn som bor trångt. Flera skolor har läsläsning och ger breddat stöd under skoltid. Skolor erbjuder också kulturella aktiviteter utanför bostadsorten. Ändå pekar vårt resultat med djupintervjuer mot att trångboddheten har negativa effekter på barns hälsa och lärande. Detta framkom dock inte i Riksrevisionens undersökning från 2019 där analys av dataregister inte visar några tecken på att trångboddhet påverkar vare sig vuxnas eller barns hälsa, vuxnas sjukfrånvaro eller barns skolresultat (23). En orsak till detta kan vara att extrem trångboddhet inte fångas upp eftersom antalet personer som bor i en bostad inte sällan avviker från folkbokföringen i dessa områden, som diskuterats ovan, samt att trångboddhet här ofta också

kombineras med bristfälligt underhåll av bostäderna och avsaknad av kompensatoriska kompletterande vistelseorter (exempelvis fritidshus).

Redan 1995 inleddes en satsning på att utveckla nya former för samverkan mellan staten och kommunerna för att tackla boendesegregation och utanförskap i storstäderna (24). Ändå har antalet bostadsområden med utmaningar blivit betydligt fler över tid (25) och på vår fråga om hur trångboddheten har utvecklats uppfattar flera intervjupersoner att den inte minskar. Några ger uttryck för att samhället glider isär och alla lyfter fram omständigheter som upplevs som annorlunda från det förväntade.

Situationen som intervjupersonerna beskriver påminner om hur det såg ut i Sverige för omkring hundra år sedan då trångboddheten framförallt berodde på stora familjer och att många var inneboende (26). En viktig skillnad enligt denna studie är att dagens trångbodda barn verkar vara av utländsk härkomst och att många har en osäker boendesituation. Detta stöds av tidigare rapporter (27, 28) som också påvisar högst andel trångbodda bland födda utanför Europa (28).

Vårt intervjumaterial är rikt och ger en tydlig bild av att trångbodda barn ställs inför ett större komplex av utmaningar. De flesta omständigheter som lyfts fram får stöd i rapporter från samhällsaktörer som också beskriver klyftor och som fokuserar på vissa delar av problematiken utgående från enkäter och register, till exempel när det gäller otrygghet och kriminalitet (20, 30) samt segregation med avseende på bland annat etnicitet (18, 28, 31), kultur och socioekonomi.

En annan utmaning som flera intervjupersoner lyfter är att trångbodda barn ofta lever i dålig inomhusmiljö. Flera kommuner utför redan så kallad särskild tillsyn på grund av bland annat fukt och mögel (9). I samtliga ärenden där inspektion hade utförts inom Stockholms stad noterades anmärkningar gällande risk för olägenhet. Flera ärenden ledde till förelägganden som till största delen handlade om att fastighetsägaren skulle utreda brister men även komma in med en plan för hur

bristerna skulle åtgärdas (9). Vanligast var att fastighetsägaren förelades att kontrollera ventilationen, antingen i enstaka bostäder alternativt i hela byggnaden, samt inventera förekomst av fukt i badrummen (9). Även trångboddheten i sig kan leda till ökat slitage och fuktbelastning. Eftersom bostädernas ventilation inte är dimensionerad för trångboddhet finns risk för ökad fuktbelastning och mögelväxt, särskilt i de fall där de boende själva täpper till ventiler eller städar på felaktigt sätt. Det innebär att okunskap kring bostäders funktion och skötsel kan medverka till skador och risker som borde kunna undvikas genom bättre information.

Som avslutning är det viktigt för rapportförfattarna att vara öppna med att studiens genomförande inte har varit alltigenom förutsättningslös, eftersom författarnas förförståelse var att trångboddhet påverkar barns miljö, hälsa och skolgång. Gällande urvalet av intervjupersoner har vi valt att intervjua yrkespersoner som alla träffar barn som bor trångbodda och som varit intresserade att ställa upp på intervju. Vi har intervjuat många olika yrkespersoner och fått rika och varierade svar som berikat vårt resultat och givit många olika perspektiv på trångboddhetens effekter på barnen. Med kvalitativ metod kan vi aldrig generalisera och säga att vårt resultat gäller för alla trångbodda barn men det är troligt att vi kan överföra vårt resultat till andra liknande områden i landet där trångboddhet finns. En styrka i projektet är att båda intervjuarna har olika kompetens och erfarenhet (se metod) vilket bidrog till att belysa trångboddhets effekter på barnens hälsa, skolprestationer och miljö ur flera olika perspektiv. I analysen var detta också viktigt för att motverka förförståelsens negativa inverkan. Sammantaget anser vi att de tjugo intervjupersonernas berättelser har varit både rika och mångsidiga och att de har analyserats och redovisats på ett rättvist sätt som ger en mångfacetterad bild av trångbodda barns situation i Sverige.

Tack

Författarna vill tacka alla personer som på olika sätt har hjälpt till och underlättat projektets genomförande, främst dem som har hjälpt oss identifiera intervjupersoner och förstås intervjupersonerna själva som är anonymiserade i denna rapport. Särskilt tack till personal på Transkulturellt Centrum inom Region Stockholm för värdefull återkoppling under projektets gång.

Litteraturreferenser

1. WHO Housing and Health Guidelines. World Health Organization; 2018.
2. Environmental health inequalities in Europe. World Health Organization; 2012.
3. Ekstam H. Trångboddhet. Mellan bostadsstandard och boendemoral. Avhandling, Uppsala Universitet; 2016.
4. Trångboddheten i Storstadsregionerna. Boverket; 2016. Rapport 2016:28.
5. Hall T, Vidén S. The Million Homes Programme: a review of the great Swedish planning project. *Planning Perspectives*. 2006;20(3):301–328.
6. Trångboddhet – skillnaderna kvarstår. Boverket; 2004. PM 2004-12-20.
7. Levnadsförhållanden 1980–2016 – ett urval av indikatorer. SCB; 2016.
8. Krajewska I. Trångboddheten i Sverige minskar. *Välfärd (SCB)*; 2011;(2):8-9.
9. Tillsyn av inomhusmiljön i bostäder. Årsrapport 2017. Inomhusmiljöenheten. Stockholms Stad; 2017.
10. Idag blir barnkonventionen svensk lag. Regeringen; 2020. Pressmeddelande 2020-01-01. [<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/idag-blir-barnkonventionen-svensk-lag>].
11. Utveckling av barns och ungas hälsa: Folkhälsomyndigheten; 2020. [<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/barn-och-unga/utveckling-av-barns-och-ungas-halsa/>].
12. Socioekonomiska villkor och psykisk ohälsa bland tonåringar. Folkhälsomyndigheten; 2015.
13. Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013. Socialstyrelsen; 2013.
14. Social Rapport 2010. Socialstyrelsen; 2010.
15. Malterud K. Systematic text condensation: a strategy for qualitative analysis. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2012;Dec;40(8):795-805.
16. Malterud K. Kvalitativa metoder i medicinsk forskning: en introduktion. Studentlitteratur AB; 2014.
17. PISA 2018. 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Skolverket; 2019.
18. Urbana utvecklingsområden. Statistisk uppföljning utifrån sju indikatorer. Regeringskansliet. Arbetsmarknadsdepartementet; 2012.
19. Utanförskapets karta. En kartläggning över utanförskapet i Sverige. Folkpartiet; 2004.
20. Insatser mot brott och otrygghet i socialt utsatta områden. En kunskapsöversikt. Brottsförebyggande rådet (Brå); 2016. Rapport 2016:20.
21. Utsatta områden – social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen. Polisen; 2017.
22. Positiv svensk PISA-trend håller i sig. Skolverket; 2019. Pressmeddelande 2019-12-03. [<https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2019-12-03-positiv-svensk-pisa-trend-haller-i-sig>].
23. Trångboddhet - konsekvenser för hälsa och skolresultat. Riksrevisionen; 2019.
24. Långsiktigt reformprogram för minskad segregation år 2017–2025. Regeringskansliet; 2016. Promemoria.
25. Sanandaji T. Utanförskapets karta – en uppföljning av Folkpartiets rapportserie. 2014.
26. Trångboddhet i Sverige – beskrivning av nuläget och diskussion om effekter. HSB; 2016.
27. En plats att kalla hemma. Barnfamiljer i bostadskrisens skugga. Rädda Barnen; 2017.
28. Nordström Skans O., Åslund O. Etnisk segregation i storstäderna – bostadsområden, arbetsplatser, skolor och familjebildning 1985-2006. IFAU - Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering; 2010. Rapport 2010:4.
29. Börjeson L. Mångfald och segregation i Sverige. Hyresgästföreningen; 2018.
30. Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö. Analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen. Brottsförebyggande rådet (Brå); 2017. Rapport 2017:7.
31. Aldén L, Hammarstedt M. Boende med konsekvens – en ESO-rapport om etnisk bostadssegregation och arbetsmarknad; Regeringskansliet; 2015.

Bilagor

Bilaga 1. Brev till intervjupersoner

2018-05-30

Trångboddhetens effekter på barns hälsa och miljö

Välkommen att delta i en intervju om trångboddhet

Trångboddheten har ökat på senare tid, framförallt i storstäderna. Huvudsakligen är det hushåll med lägre inkomster som bor trängre samt barn, ungdomar och nyanlända och personer med invandrabakgrund. Idag har vi mycket liten kunskap om hur detta att bo trångt påverkar våra barn och ungdomar eftersom så få studier utförts inom området.

Inom Stockholms Läns Landsting bedriver vi nu ett projekt om trångboddhetens effekter på barns hälsa och miljö där vi intervjuar personer som har kontakt med barn och ungdomar i områden där trångboddhet förekommer.

Vi skulle gärna vilja intervjua dig för att få ta del av dina erfarenheter om hur du upplever att trångboddhet påverkar de barn du möter. Frågorna handlar om hur du upplever att barnen påverkas fysiskt, psykiskt och socialt, samt hur trångboddheten kan påverka deras skolgång, lärande och skolprestationer. Vi kommer även att ställa frågor om barnens bostadsmiljöer, både deras inom- och utomhusmiljö. Då vi kommer att intervjua personer med olika yrkesbakgrund kommer olika frågor ställas vid intervjuerna.

Intervjun tar högst en timme och kommer att spelas in men blir avidentifierad i redovisningen. Därför kommer ingenting du säger kunna kopplas till just dig. Allt material behandlas konfidentiellt. Deltagande är frivilligt och du har rätt att när som helst avbryta intervjun.

Hör gärna av dig vid frågor till någon av kontaktpersonerna nedan:

Med Vänliga Hälsningar
Johnny Lorentzen och Marina Jonsson

Kontaktpersoner:

Antonis Georgelis
Enhetschef, docent
Centrum för arbets- och
Miljömedicin (CAMM)

Johnny Lorentzen
Miljöhygieniker, docent
CAMM
Johnny.lorentzen@sll.se
Tel: 076-7212607

Marina Jonsson
Allergisamordnare, med dr
CAMM
marina.jonsson@sll.se
Tel 072-536 5219

Centrum för arbets- och miljömedicin
Stockholms läns sjukvårdsområde
Solnavägen 4, plan 10
113 65 Stockholm

Telefon (växel): 08-123 400 00
Fax: 08-34 44 45
E-post: camm.siso@sll.se

Webbplats: www.camm.sll.se
Org.nr: 232100-0016

Bilaga 2. 20 intervjuade personer med yrkesmässig erfarenhet av trångboddhet

Huvudarbetsgivare	Yrke	Annan relevant yrkeserfarenhet
Socialtjänsten	Socialsekreterare	
Polisen	Polis	
Polisen	Civilutredare	Miljöinspektör, Folkhälsa
Fastighetsbolag (privat)	Fastighetsförvaltare	Lägenhetsbesiktning
Försäkringsföretag	Skadedjurssanerare	
Miljö- och Hälsoskydd (kommun)	Miljöinspektör	
Barn och ungdomsmedicinsk mottagning	Barnläkare	
Vårdcentral	Barnsjuksköterska	
Barnvårdcentral	Sjuksköterska	
Grundskola	Skolsköterska	Verksamhetschef elevhälsa
Kommun (mottagande av nyanlända elever)	Skolsköterska,	
Kommun (mottagande av nyanlända elever)	Skolsköterska	
Familjecentral (kommunal)	Kurator	Socialsekreterare (barnvårdsutredningar)
Familjecentral (kommunal)	Föräldrarådgivare	
Introduktionsförskola	Lärare	Familjepedagog, familjebehandlare
Öppen förskola	Lärare	
Grundskola, högstadium	Lärare	
Grundskola	Rektor	Lärare
Grundskola	Rektor	Lärare, specialpedagog
Grundskola	Studie- och yrkesvägledare	

Bilaga 3, Frågor till intervjupersoner

Allmänna frågor kring intervjupersonens bakgrund

1. Hur har du kommit i kontakt med trångboddhet? (historik: yrken, annan verksamhet, hur länge)
2. Träffar du idag trångbodda barn eller ungdomar? (hur, i vilka sammanhang, ålder)

Inledande fråga

3. Hur tänker du kring trångbodda barn och ungdomar? (negativt/positivt)

Frågor kring påverkan på hälsa, socialt och skola

4. Hur uppfattar du att barn/ungdomar påverkas av trångboddhet?

Fysiskt (hygien, kroppen, symtom, trötthet, infektioner, sjukdomar, allergier)

Psykiskt (familjesituation, stress, humör, trötthet, rörelse)

Social påverkan (konflikter, lekar, aktiviteter, samarbete med andra barn, vuxna)

Skolarbete (koncentration, inläring, läxläsning, skolprestationer)

Frågor kring berättelser

5. Berätta om något enskilt fall av barns trångboddhet som du särskilt minns
6. Hur berättar barn/ungdomar själva om trångboddhet?

Frågor kring miljö

7. Hur uppfattar du trångbodda barns utomhusmiljö? (otrygghet)
8. Hur uppfattar du trångbodda barns inomhusmiljö? (fukt & mögel, hygien t.ex. skadedjur, hälsa)
9. Hur anser du att bostäder och bostadsområden kan påverkas av trångboddhet? (säkerhet, konstruktioner, ventilation, fukt & mögel, hygien t.ex. skadedjur, hälsa)

Frågor kring historik, karakteristik och åtgärder

10. Hur ser du på trångboddhetens utbredning och omfattning över tid? (var finns den, ökat/minskat, faktorer som påverkar, socioekonomiska)
11. Hur minska trångboddhetens effekter på barn/ungdomar?
12. Hur tänker du kring själva begreppet trångboddhet? (definitionen, confounding)
13. Kan du ge exempel på viktiga texter om trångboddhet?

Ingen borde behöva bli sjuk eller skadad på grund av sitt jobb. Eller för att luften där de bor är för dålig, trafiken bullrar för mycket eller de bor för trångt.

DET HÄR ÄR CENTRUM FÖR ARBETS- OCH MILJÖMEDICIN

Centrum för arbets- och miljömedicin, CAMM, är en verksamhet inom Region Stockholm som arbetar för god hälsa, hälsosam miljö och goda arbetsförhållanden för befolkningen i Stockholms län.

En stor del av vårt jobb handlar om att hitta, undersöka och kartlägga risker för hälsan, både i arbetsmiljön och miljön utanför jobbet. Det kan vara kemiska risker som luftföroreningar eller skadliga ämnen i till exempel kläder, verktyg eller andra produkter, fysiska risker som buller, vibrerande verktyg och tunga lyft på jobbet eller stress som gör oss sjuka. Men vi tittar också på det som gör oss friskare, som mer grönska i våra bostadsområden. För att den här kunskapen ska komma till nytta sprider vi den sen vidare genom rapporter, utbildningar och samarbeten till andra inom vården men också till arbetsgivare, myndigheter och fackförbund och till dem som jobbar med miljö och stadsplanering i våra kommuner. På så sätt bidrar vår kunskap till beslut som leder till att färre människor blir sjuka på grund av miljön - på eller utanför arbetet. Det är det vi jobbar för.

[Läs mer om oss på \[camm.sll.se\]\(http://camm.sll.se\)](http://camm.sll.se)

